

**Gaziantep Üniversitesi AYINTÂB
Araştırmaları Dergisi**

**Gaziantep University Journal
of AYINTÂB Studies**

e-ISSN: 2667-6257

Makale Adı: Yaşayan Dionysos Antep Bakhüs'ü
Article Name: Living Dionysus Antep Bacchus

Yazar Adı: Ahmet BEYAZLAR

Yazar Kurumu: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Arkeolog, (İstanbul Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü)

Yazar E-Mail: abeyazlar@gmail.com

Orcid ID: 0009-0007-3493-1849

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 15.04.2025

Kabul Tarihi: 02.06.2025

Yayın Tarihi: 30.06.2025

Yayın Yıl: 2025

Yayın Cilt: 8

Yayın Sayı: 1

Sayfa Sayısı: 1-22

Doi: <https://doi.org/10.71353/gunaad.1676605>

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

Atıf: Beyazlar, Ahmet, Yaşayan Dionysos Antep Bakhüs'ü, *Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi*, C.8, S.1, 2025, ss.1-22.

Sayı 8/1: QR KOD

Makale: QR KOD

Yaşayan Dionysos Antep Bakhüs'ü

Ahmet BEYAZLAR

Öz

Varlığa ve varoluşa sahip arama, inançlar, mitoloji, sanat ve din; karşılığını insan duyguları ile eylemlerinde bulan temel gerçekliktir. Soyutu somutu içinde barındıran bu gerçeklik herkesin gereksinimine göre varlık kazanmaktadır. Güneş sisteminin, dünyanın ve insanın oluşumu, nasıl yaşanılacağını her toplum kendi seviyesi ve gereksinimince ifade ederek dil ve onun göstergesi olan sanata yansıtarak yaşamaktadır. Mitoloji, M.Ö. 3000'li yıllarda, günümüzde ölü dil olan Sümerlerde yazılmıştır. Anadolu'da 2800 yıl önce Hesiodos'un yazdığı kitap günümüze değin gelmiştir. Tanrı olmalı ve o Tanrı yaşantımızın içinde olmalı inancı, pagan dönem denilen doğadaki olayları ve varlıklara bir güç atfetme ile o gücü kavramsallaştırıp varlığın dışına konumlandırma, semavi din olarak kurumsallaştırma insanlık inanç sürecinin doğada ve insan zihnindeki yansımasıdır. Anadolu insanı kendi duygusu ve sezgisi ile bu varlığa can veren bir gücün olduğunu idrak etmiş ve ona tanrı (dio-div) adını vermiş, onu sevmiş kendini ona adanmıştır. Bu inanç ve adlandırma kölecî ve köle olmayan, ekmeğini eşiyle birlikte; hayvanları, ağaçları ile topraktan çıkartan Anadolu insanının eyleminin dilidir. Gılgamış Destanı içinde Dumuzi'nin anlatıldığı mitolojide çobanlıktan tarımcılığa geçiş evresindeki eylemler anlatılırken kişilere güçlerine ve oluşturdukları üstünlük-yararlılık sırasına göre tanrı karakteri kazandırıldığı, Yunan Mitolojisindeki Dionysos da tanrı olarak benzer fonksiyondadır. Araştırıldığında her ikisinin de altında yaratıcı enerjinin dışa yansımaları ve bu yansımanın farklı toplumlardaki kültürel yansıma olarak okunmaktadır. Günümüz inanç dünyasında, oluşan din kurumları kanalıyla veya bireysel olarak yaratıcı arama süreci devam etmekte ve her dinin bir tanrısı olduğu bu bağlamda bireylerin toplumsal inançlarının şekillendiği ve kontrol altında tutulduğu gözükmektedir. Amacımız, düşüncenin yaratıcı güç olarak özde birliğini yaşamda çeşitliliğini göstermektir.

Anahtar Kelimeler: Dionysos, Bakhüs, Dumuzi, Mitoloji, Tanrı

Living Dionysus Antep Bacchus

Abstract

The search for existence and existence, beliefs, mythology, art and religion; is the basic reality that finds its counterpart in human emotions and actions. This reality, which includes the abstract and the concrete, gains existence according to everyone's needs. The formation of the solar system, the world and man, how to live, is expressed by each society according to its own level and needs, and reflected in language and its indicator, art. Mythology was written in the Sumerian language, which is a dead language, in 3000 BC. The book written by Hesiod in Anatolia 2800 years ago has survived to the present day. The belief that there must be a God and that God must be in our lives, the so-called pagan period, the conceptualization of that power by attributing a power to events and beings in nature and positioning it outside of being, institutionalization as a heavenly religion, is the reflection of the human belief process in nature and in the human mind. The Anatolian people, with their own feelings and intuition, realized that there was a power that gave life to this being and named it god (dio-div), loved it and devoted themselves to it. This belief and naming is for those who are not slaves and who earn their bread with their spouses; It is the language of the action of the Anatolian people who brought animals and trees out of the soil. In the mythology where Dumuzi is narrated in the Epic of Gilgamesh, while the actions in the transition phase from shepherding to agriculture are narrated, it is stated that people are given the character of god according to their power and the order of superiority and usefulness they create, and Dionysus in Greek Mythology has a similar function as a god. When researched, it is read as the external reflection of creative energy under both and the cultural reflection of this reflection in different societies. In today's world of belief, the creative search process continues through the channels of religious institutions formed or individually, and it is seen that every religion has a god, and in this context, the social beliefs of individuals are shaped and kept under control. Our aim is to show the unity of thought as a creative power and its diversity in life.

Key Words: Dionysus, Bacchus, Dumuzi, Mythology, God

Extended Summary

The search for existence and existence, beliefs, mythology, art and religion are the basic reality that comes to life in human emotions and actions. This reality, which includes the abstract and the concrete, is important according to everyone's needs. However, it is understood that mankind has not yet solved this problem and it is understood that it cannot be solved without transforming itself into its beliefs and thoughts. Each society has expressed this problem of the formation of the solar system, the world and man and how to live according to its own level and needs, and has lived by reflecting it in language and its indicator, art. Perception and enjoying life have come to be produced depending on individual renunciation. The common dream of humanity (to understand and live and express) is the existence of the legends, tales, epics, and narrations related to the dream of existence, which was acquired with the invention of writing and applied in life, and these values were put into writing in order to be able to tell future generations, and those who had the ability to write on clay plates called tablets (which is a high position that can be fulfilled by priests and clerks within the institution of religion and palace) were conveyed to us by bringing together shapes consisting of letters and syllables, defined as cuneiform on wet clay with reed pens and similar to bird footprints on wet mud, loaded with meaning. How did this dead language's writing be read and become the main source of all mythologies and religions? It is understood that the real meaning of this question lies in the dreams of people with the same mission. Because it is a scientific fact that there are the same laws of nature everywhere in the known universe, the same emotion and research, knowledge, search for an owner, and the software of taking ownership in all living people, and that this software is in their genetic code. Mythology is defined as dead languages and was first written in the Sumerians in 3000 BC. This mythology, which is about the creation of man and the world, was written in the first holy book in the 6th century BC, with the same method and understanding as the beginning of Genesis, and with a language that includes all the following books, that is, symbolism and concepts, it was conveyed that they would be on the right path by putting a creator in the world and a beginning for humanity and believing and working in this direction. This is the source of all faith and science, acceptance and rejection today. In other words, man continues his own struggle for existence. This works in social and individual life. Nasreddin Efendi pretended to be dead and lay in the cemetery in order to gain information about the other side of this world, and when no one came, he got up and went home. In the meantime, the animals in the convoy passing by were frightened when they saw someone coming from the cemetery wearing a white shroud, and the cups that were the burden on the mules broke. The convoy official also beat the teacher up very well. They asked Nasreddin Hodja, who returned to his people with his mouth and nose covered in blood. What news from the other world? Hodja gave his famous answer, there is no problem as long as the cup holder does not scare his mule.... Cups are our lives, our sacred trusts, our beliefs and value judgments, whether they are coded in our minds as good or bad, they belong to humanity and are sacred and important because they are carried by humans. They said that the money changer knows the value of gold.

In Anatolia, where we live, approximately 2800 years ago, a poet named Hesiod wrote about the beliefs and life of his time with his book called "Works and Days" and that book has survived to this day. His follower Homer also wrote about the same subjects to his society while grumbling and told them to us. Now we are reading and living this book. Historian Herodotus, one of his followers, explained the geography, people and events by separating the society as East and West with the political perspective of the period. Now, the Hollywood Film Institute in America produces movies and the imperialists and Zionists who are attached to this system, just like the white man owns the world and the others are animals and slaves, they started to produce mythology especially before Alexander the Great's Asian Campaign in order to seize the lands where they use their human brothers, labor and ideas, whose language they do not understand. Today, mythology, figures and stories that have become the subject of mosaics and carpets, which we wonder or despise because people worshipped so-and-so and how people believed in them, are symbolic narratives of the struggle for existence that has been going on for centuries in Anatolia. Think about it, would you put any imaginary mythology on the pediment of your temple?

The belief that there must be a God and that God must be in our lives is a reflection of the human belief process of the pagan period, which is called attributing a power to events and beings in nature (God-power-impressive power) and conceptualizing that power and positioning it outside of being, institutionalizing it under the name of divine religion (exemption, praise and determination). The Anatolian people realized with their own feelings and intuition that there was a power that gave life to this being and named it god (dio-div). This belief and naming is the language of the action of the Anatolian people who were slaves and non-slaves, who extracted their bread from the soil with their spouses; animals and trees. It is symbolic, ritualistic. Every stage of their life is in this intention and action. It is intuitive. This intuition, this belief is not something that can be read, engraved in memory, reasoned about and understood. It is seen as an intuition specific to the person born of devotion and life.

The Sumerian inscriptions were deciphered and written by Westerners, who were slave societies. In the mythology where Dumuzi is narrated in the Epic of Gilgamesh, while the actions in the transition phase from shepherding to agriculture are narrated, people are given the character of a god, and Dionysus has a similar function as God in Greek Mythology. When researched, it is read as the reflection of creative energy outside of both and the cultural reflection of this reflection in different societies. With the Renaissance, science and religion separated, and by taking religion and God outside of science, those who could not hold this power in the face of the idea of dominating other living spaces with the idea of scientific definition, superiority with the technological superiority achieved and imperial movements, tried to continue their existence with the belief in creation. It is overlooked that events and concepts originate from human emotions and thoughts, and that this emotion and thought is our world, which appears as a point in our solar system, and its contents. In this context, the definition of the creator, God, will also be different for people with different perceptions and beliefs. If it is defined, it will be separated by the name-concept given, if it is said that it cannot be defined, it will be your own individual judgment. Therefore, it has been left to everyone's conjecture and thrown out of life. The fact that the source and movement of life is life itself, and that lives individually enjoy this life is obvious. In today's world of belief, the creative search process continues and it seems that in this context, where every religion has a god, the social beliefs of individuals are shaped and kept under control. Those who use this belief for political purposes have tried to destroy the other by watering it down as an atheist-infidel. Our scientific world also continues its discussions on the concept of god and the existence and non-existence of god. Since the definition of belief and faith is too broad to fit the individual mind, it is observed that either rejection is sought or a dual world is created and existence is sought there. It is thought that this chaotic environment can only be saved by being destroyed. The reflections of the thought defined as the god Dionysus in different cultures and geographies throughout the historical process will be discussed in general. Our aim is to show the unity of thought as a creative power and its diversity in life.

Giriş:

Günümüzde, Batı disiplinlerinde düşünce tarihi ve felsefe Antik Grek Uygarlığı ile başlatılmaktadır. Rönesans sonrası başlayan aydınlanma ve sanayi devrimi, yapılan keşifler ve yeni yollar, bilimin teknolojiye ve yaşama evrilmesi, Avrupa'nın kendi içindeki gelişmeler bütün dünyadaki uygarlık treninin lokomotif durumunda gösterilmiş ve evrim kuramına göre de öteki ulusların bu trenin katarları olarak onu izlemek zorunda oldukları belirtilmiştir. Günümüzde bu tren hareket etmekle birlikte makinist koltuğunda para ve iş olduğundan insanlık yozlaşarak, teknolojinin kullanıcısı robotlar haline gelmesine neden olduğu içinde yaşadığımız durumdan anlaşılmaktadır. İnsan doğadan ve toplumdan ayrılıp bireyselleştikçe insan olmaktan çıkıyor kime ne faydası olmayan, kendi aleyhine çalışan bir canlıya dönüşmektedir. Bunun yanında doğaya yapılan tahribatın iklime etkisi, geri dönüşümsüz çöp yığınlarının doğayı ve suları kirletmesi doğadaki doğal dengenin kopmasına neden olduğu gözlemlenmektedir.

Yapılan arkeolojik çalışmalar gösterdi ki Batı Uygarlığı olarak tanımlanan uygarlığın temellerinin Doğu Uygarlığında yattığı bu uygarlığın da Mezopotamya ve Mısır'da Hermetik eğitim aldıkları, ancak gizil olan bu bilgiyi insanlara açarak düşüncenin yayılmasına ve bilimin doğuşuna neden oldukları anlaşılmaktadır.

Gizil olan, manevi diye yaşamın dışına attığımız gerçeklerin soyut olduğu kadar somut, manevi olduğu kadar da maddi olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda bu dengenin bozulmasının insanlığa bir fayda sağlamadığı, bu nedenle işimize yaramıyor diye yaşamımızın dışına attığımız belgeleri dışımıza değil de içimize atarak varoluş alt yapımızı bilinçli ve canlı tutmamız gerektiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda günümüzde kültürel alt yapımızı oluşturan hikâye, roman ve bilimselliğin altına mitoloji, masal ve din kültürel alt yapısını koyarak kendi gerçekliğimizle yüzleşmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Antik Yunan'da Ksenofanes'in (İ.Ö. 565-470) Homeros ve Hesiodos'un tanrısal mitos anlatımlarını eleştirmesi ve yadsıması sonucunda, mitler din ve metafizikten arındırılmış ve

bağımsız bir mitos öğretisi ortaya çıkmıştır. Ancak yaşamdan yansıtılarak oluşturulmuş mitoslar, bu kez yaşamdan kopuk ansal kurgular biçimini almıştır. Günümüzde psikolojide ortaya çıkan gelişmeler, insan davranışlarının arkasında simgesel (arketipal) bir altyapının etkin olduğunu ortaya çıkarttığı için, “mitos” yeniden önem kazanmıştır. Artık mitosa bir zamanlar olmuş bitmiş fantastik masallar gözüyle bakılmamakta, aksine, yaşayıp gelen ve halen yaşamakta olan, insan davranışlarını etkileyen ve yaşamın anlamlandırılmasında etkinliği olan bir öge gözüyle bakılmaktadır.¹

İnsana ait uygarlığın ayrışmasının altında dil ve dilin yapısı yatmaktadır. Dil, düşünmenin aracı ve düşüncenin giyindiği bir maddedir. Aynı zamanda, düşüncenin depolandığı, korunduğu bir ortam ve kültürün yansıdığı bir temsil alanıdır. Batı dilleri eşyayı tanımlamaya yönelik dışa dönük bir dil iken doğu dilleri yaratılışı ve insanı tanımaya yönelik içsel bir dil olarak yapılanmıştır. Batı dillerinde bir sözcük bir anlam ile sınırlı iken doğu Dillerinde onun ses şekil ve mana olmak üzere üç anlamı bulunmakta ve onu meydana getiren harflerin yer değiştirmesiyle de daha fazla anlam kazanmaktadır.

Dili canlandıran harfler ve kelimeler birer simgedir. Bu simgelere verdiğimiz mana kendimizi tanımlamaktadır. Bu da düşünce ve kültürün yaratıcısının insan olduğunu ve bu mananın da insandaki gibi çok katmanlı olduğu anlaşılmaktadır. Her insandan aynı manayı vermesi, algılaması beklenemez.

Burada Tanrı Dionysos’u konu edinilerek Antik Grek Uygarlığından daha öncesine ve günümüze getirerek bu düşüncenin canlılığını, değişim ve dönüşümünü anlatmaya çalışacağız. Bunu yaparken insanı ve insanlığı esas alacağız, ona ait hiçbir değeri ayırıştırıp ötelemeden farkındalığın ortaya çıkmasına ayna tutmaya çalışacağız.

Dünya üzerinde kültür öğelerinin yayılması, çeşitli yörelerde ve çeşitli zamanlarda bireşimlere ulaşması bakımından, dönemlere özgü aydınlanma odakları oluşmuştur: Mısır, Yunan, Hint, Ortadoğu, Roma gibi. İlk odaklar daha sonraki dönemlerde girişimler yaparak ve yaşam biçimleriyle uyum sağladıkları ölçüde varlıklarını sürdürmüşler ve yeni aydınlanma odakları oluşturmuşlardır.

Tarihte, kültür akımlarının en yoğun biçimde karşılaştığı ortam ise Anadolu’dur. Ancak Anadolu’nun taşıdığı bu büyük kültür yüküne, başka hiçbir topluma nasip olmayacak bu mirasa, üstünde yaşayan insanlar yabancılaşmış bulunmaktadır. İnanç, eğitim, yönlendirme, yanılma gibi çeşitli nedenlerden dolayı, bu kültür mirasına sahip çıkıp özümseyeceğine, insanımız onu yadsıma gayreti içinde tutulmaktadır. Böylece Anadolu insanı olmak bilinci yerine, göçebe, başka yere ait olma, konuk bilinciyle tedirgin bir toplum kimliği ortaya çıkmaktadır.

Metin And’ın “Dionisos ve Anadolu Köylüsü, Halikarnas Balıkçısı adı ile tanınan Cevat Şakir Kabaağaç yaptıkları çalışmalarla adlı yapıtı Anadolu’daki kültürel devamlılığı belgelemiştir.

Mitleri insanlığın ortak rüyası ve gözlemlerinin dile getirilmiş söylemleri olarak görebiliriz. Paganist-putperest dediğimiz doğrudan doğadaki varlıkları esas alan mitler iken hayali mitler, doğaüstü imgeleri insanın karşısında yüceltmış ve kutsallaştırmıştır.

¹ <https://metinbobaroglu.net/mitos-evreni/>

Semavi din olarak adlandırılan ve toplumumuzca göksel olarak algılanan dinlerin ilkinin Yahudilik olduğu ve ilk kitap olarak eski şarkı, ilahi ve söylencelerden oluştuğu Zebur-Mezmurlar'ın, M.Ö. 1. binde kaleme alındığı, Hz. Musa'nın kitabı olan kısmın ise M.Ö. 550 yıllarında kaleme alındığı anlaşılmıştır.² Günümüzde semavi dinlerin kaynağının Sümer uygarlığı olduğu iddia edilerek göksel-ilahi vahiy sorgulanmaktadır. Bu nedenle bu kavramlar üzerine durulması gerektiğini düşünüyorum. İbrani ve Arap dilinde semi kelimesi yer almakta ve işit anlamıdır. Bu sözü kaç sefer duyduk işitiyor muyuz? İşitince ne oluyor? İşitme ile sesin kaynağı ile aramızda bir bağ – alaka kuruluyor ve ona ait anlam içimizde gelişerek yaşantımızda hayat buluyor. İşte bu iştim ve uyumdan doğan ses vahiy yani birliğin sesi olarak zaman ve mekân üstü oluşumdur. Bu semi sözünü isimler olarak aldığımızda ise kavramlar dünyasına taşıyoruz ve zihnimizde bir kaos başlıyor. Bundan kurtulmak için de ya mevcut anlayışları reddetme ya da birisine tabi olma yolunu seçerek farklı oluşumlar içine giriyoruz. İşitmediğimiz zaman ise bir kulağımızdan girip diğer kulağımızdan çıkmaktadır. Semi kelimesini sema-feza-gökyüzü olarak aldığımızda ise kendimizden dışarıda bir tanrı yaratıp mevcut toplumsal hayatın içinde kayboluyoruz.

Dinlerin kendinden önceki mitleri içinde kaynaştıran ve ayrıca mitsel olanı, tarihsel olanı ekleyerek kapsayan dinler popüler olmuştur. Dinlerin, yazılı kültürü kullanmaları, onlara kalıcılık ve yaygınlaşma olanağını tanımıştır. Semitik dinlerde, önce “Aşkın Tanrı” kavramıyla soyutlamaya gidilerek paganlık aşılma istenmiş (Musevilik), sonra “İçkin Tanrı” kavramıyla “Tanrı Kutu” insana indirgenmiş (Hristiyanlık), sonra her iki kavramın bireşimine gidilerek “Tevhid Tanrı” kavramı oluşmuştur (Müslümanlık). Dinler bir yandan yaşamı düzenleyen kurallar koymakta, diğer yandan simge ve alegorileri içermekle mitos korumaktadırlar. Dinlerin dinamik yanını *Theosophia*'ya (*Gnos*s, Tasavvuf) dönüşmüş mitos oluşturmaktadır; çünkü mitos simgeseldir ve yoruma açık olmakla gelişmeye de açıktır.³

Dionysos'u konu alan antik kaynaklardan Euripides⁴ M.Ö 5'nci yüzyıla ait Tragedya adlı eserinde Dionysos'u şu şekilde konuşturmuştur. “*Tanrılığımdan soyunup insan suretine girdim. Ben Lydia'nın altın ovalarından geliyorum. İran'ın güneşten kavrulan kırlarını, Baktriya'nın uzun surlarını, saadet diyarı Arabistan'ı, Mısırı dolaştım. Şimdi kendimi Helen'lere tanıtmak istiyorum.*”⁵

İnsan biçimciliğin (andromorfizm) esas olduğu eski Yunan'da Dionysos'un Yunanistan'ın Thebai kentinde tapınım görmesi üzerine Thebaili Pentheus şöyle der: “*Yabancı bir sihirbazdan söz ediyorlar. Lydia'dan gelmiş, kokulu saçları, sarı perçemleri, mor yanakları varmış; siyah gözlerinde Afrodite'nin sihri parlıyormuş.*”⁶ Bu sözden de anlaşılacağı gibi Dionysos olarak kültürleştirilen tanrının başka kültürlerde de tapınımı bulunmaktadır.

Antik Kaynaklarda Tanrı ile İlgili Tanımlar:

Yazının icadı ve kültürel kullanımı ile ilk yazılı kaynak olan Sümer metinlerinde, Çoban Tanrısı Dumuzi adı geçmektedir. Dumuzi'nin rüyası ve İştar'ın İnışı” adlı destanlarda Dumuzi anlatılırken “*Kabul edilen bu teklif neticesinde yer altına Geçtinanna inmiş ve Dumuzi yer üstüne çıkmıştır. Pişman olan İnanna ile birlikte olmuş ve bu sebepten dolayı çiçekler açmış*

² <https://turk.injil.me/2012/09/30/introducing-the-zabur/>

³ <https://metinbobaroglu.net/mitos-evreni/>

⁴ <https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Euripides>

⁵ Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1989.

⁶ Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1989.

*mahsuller çoğalmış, başaklar baş vermiş, hayvanlar yavrulamış veya yumurtlamışlar her tarafa bereket gelecek diye düşünülmüştür. Dumuzi'nin yer yüzüne çıkması Bahar'ın başlangıcı olarak görülmüş ve bizim kültürümüzde Hıdırellez bayramı olarak kutlanmıştır.*⁷

Destanda, Dumuzi bir çoban tanrı, İnanna ise ambarların tanrıçası olarak anılır Her iki tanrının konumuz kapsamındaki “hurma” ve “hurma ağacı” ile olan yakın ilişkisi de bu çeşitlilik içerisinde dikkat çekicidir. Dumuzi, “Amaushumgalanna” ismiyle “hurma kümelerinin yüce kaynağı” olarak anılır ve bu isimle o, hurmanın her yıl verdiği tomurcukla bir tutulur Dumuzi kadar dikkat çeken bir diğer isim eşi İnanna’ dır. O, “Hurma salkımlarının hanımı” olarak adlandırılır ve hasadın ambarlardaki koruyuculuğunu üstlenir⁸ Basra bölgesinin temel besin kaynağı olan hurma eril ve dişil ağaç olup erkeği dışardadır. İnsan cinsinin de eril ve dişil olarak üremesi hurma sembolü ile birleştirilerek doğal işleyiş ile insan arasında bağlantı oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Hurma salkımı aynı zamanda kadın yumurtalığı⁹ ile sembolize edildiği anlaşılmaktadır. Neden sembolize ediyor? Toplumda doğan birey olanı doğal karşılıyor ve ona bir anlam katamıyor. Sorguladığında ise anne babası ona ‘leyleklerin getirdiği’ vb ifadeler kullanmakta. Din adamlarına sorduğunda ise onlar da Adem Havva efsanesini anlatmakta veya anlatmak istediğini farklı sembollerle anlatmakta. Bunun nedeni olarak da yapılan işin karanlıkta – içimizde olması ve açılımının iffetsizlik-namussuzluk olarak algılanması olarak görülmektedir.

Destanın sonunda Dumuzi yeryüzüne çıkar, biricik karısı İnanna’yla birleşir. (Damızlık-tohum toprak ana ile birleşir) Bu birleşme ile Sular çağıldar, topraktan bitkiler fişkirir. Hayvanlar yavrular, yumurtlar, çoğalır. Her yan bereketle dolar taşar. Sümerler o günü, yeni yılın başlangıcı kabul ederler. Bu birleşimle hayat yeniden başlar. Genetik bir devriyat olan, duygu ve düşüncelerini biri birine aktaran, zıtlıklarla ve yeni düşüncelerle yeniden dirilen insanoğlunun her doğuşta farklı bir toplumsal kimlik kazanması, ölümsüzlüğün ölümlle sağlandığını göstermiyor mu?

M.Ö. 1. Bin Anadolu kültüründe ise Dionysos ile ilgili şunlar söylenmekte idi: O, elmanın, incirin yetiştiricisiydi,¹⁰ Aynı zamanda ağaç tanrısı olarak da tapınım görmekteydi ve unvanlarından biri ağacın içindeki Dionysos’tur¹¹. Onun rüzgârdan kırılmış olan bir çınar ağacının içinde yaşadığına inanılırdı. Antik metinlerde “ağacın Dionysos”una kurbanlar verildiği¹² yazılıdır. Dionysos aynı zamanda cam ağacının, bahar çiçeklerinin, asma yapraklarının, kutsal şarabın tanrısıydı¹³. Ünvarlarından birinin “doğurtan” ya da “patlatan”¹⁴ olması onun bitkilere can özünü veren güç – kudret, tanrı olduğunu göstermektedir. Bundan anlaşılan Anadolu yarımadasında incir, üzüm, elma yetiştiriliyor ve bu meyvelerin

⁷ Öztürk, Özhan, *Dünya Mitolojisi*, Ankara: Nika Yayınları, 2016.

⁸ Özdemir, Bilsen Şerife, *Antik Çağda Kadın ve Hurma İlişkisine Dair Bazı Düşünceler*, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, C.11, S.2, 2021, ss.578-591.

⁹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Yumurtalık>

¹⁰ Frazer, James George, *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri*, çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul: Payel Yayınevi, 1991, s.88.

¹¹ Frazer, James George, *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri*, çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul: Payel Yayınevi, 1991, s.311

¹² Frazer, James George, *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri*, çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul: Payel Yayınevi, 1991, s.311

¹³ Otto, W.F., *Dionysus Myth and Cult*, cev. Robert B. Palmer, Spring Publications, Dallas, 1993, s.49.

¹⁴ Frazer, James George, *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri*, çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul: Payel Yayınevi, 1991, s.312

oluşumu ve canlanmasını sağlayan tanrı M.Ö. 8. yüzyılda Anadolu'da yaşayan Hesiodos¹⁵ adlı ozanın kaleme aldığı 'İşler ve Günler' adlı kitapta tanrıların doğuşu bahsinde Yunan Uygarlığının oluşum evresinde, inancının kökeni olan tanrılar içinde saymıştır. Yani kurulan devlet egemenlik sahasındaki güçleri, inançları içine alarak dönüştürmektedir.

Dionysos Yunan dünyasına Ariadne kanalı ile dâhil edilir. Ariadne, Minos Kralının kızı. Daedolos'un Girit Sarayının derinliğinde inşa ettiği labirentten kurtulması için Theseus'a ipucu veren kadın, Onların düğününe tüm tanrılar katılırlar.

Bu mitoloji bir bilgi olarak müzelerde veya sohbet toplantılarında bilgiçlik taslamamızdan öte bir işimize yarar mı? Bunu kendimizde canlandırdığımızda mitolojinin vahşi boğa olarak tanımlı gücün ve onu yapan Daedolos'un da beden sarayında hapsediği, ancak oradan sevgi ipucu ile yaratıcıya, yaşama kavuşacağımızı anladığımızda kendi kendimizle yüzleşmeye başlayacağız. Aksi durumda birçok şey söylemek mümkündür.

Girit Boğası ise Zeus'un Suriye'den kaçırdığı kızın kendisine deniz tanrısına adamayıp bencil davranan çocuğundan başkası değil. Yani Kur'anı Kerimde Bakara suresinde anlatılan ölü diriltme ritüelindeki sarı düve mitolojisinin bağlamından ve kültüründen kopuk uygulamasından başka bir şey olmadığı anlaşılmaktadır.

Antik çağda, Dionysos Yunan panteonunda her ne kadar şarap tanrısı olarak yüceltmişse de o Anadolu halkının, üzerinde yaşadığı, bereket bağışlayan toprağı saygısıyla kutsamak, bu bağlamda toplumsal ilişkilerine yön verme amacıyla tasarımı yaptığı dışsal bir tanrıdır.¹⁶

M.Ö. 1. binde Anadolu'da, baharla beraber doğanın uyanışını, yaşam enerjisini, doğadaki coşkuyu, bu coşkuya ermeyi ve insanı esritmesinden dolayı şarabın simge olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ona inananların eylemlerinden doğmasıyla da içsel bir tanrı, bu içsellik topluma tiyatro ile yansmasıyla da toplumsal nizama etki eden bir tanrı olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷ Tüm Asya'da kutlanan bahar bayramlarının bu uyanışın- dirilişin farklı bölge ve kültürlerdeki yansıması olarak okunmaktadır.¹⁸

Dülük Baba Kutsal Alanında 2014 yılında yapılan kazılarda, üzerinde ağaçtan doğan bir gencin tasvir edildiği bazalt taştan yapılma Roma dönemine tarihli bir kabartma bulundu. Hafirlerince bilinmeyen tanrı olarak tanımlı eser¹⁹ Tanrı Dionysos'un doğaya, ağaçlara hayat veren tanrı olarak insanın da doğada var olan ve kendi içinden doğan bir varlık olarak aslına dönüşmesi öğretisi ve inancı ile örtüştüğü anlaşılmaktadır. (Resim 1)

Roma Dönemi kültür özelliği gösteren kabartma, 150×69 cm boyutlarında ve bazalt taştan yapılmıştır. En altta hilal motifi içinde ise gülbezek-rozet iki yanında altı kollu iki yıldız bulunmaktadır. Yıldızların üzerinde yerden çıkan alev ve ağaç fidesi yer almaktadır. Ortada ise muhtemelen hurma ağacından çıkan ve bir eli ile ağaç fidesini tutan, diğer eli havada ve kırık

¹⁵<https://tr.wikipedia.org/wiki/Hesiodos>

¹⁶ Campbell, Josept, *İlkel Mitoloji Tanrıların Maskeleri*, çev. Kudret Emiroğlu, İstanbul: İmge Kitapevi, 1992.

¹⁷ Otto, W.F., *Dionysus Myth and Cult*, çev. Robert B. Palmer, Spring Publications, Dallas, 1993, s.31.

¹⁸ Çığ, Muazzez İlmiye, *İnanna'nın Aşkı Sümer'de İnanç ve Kutsal Evlenme*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1998.

¹⁹ Blömer, Michael, Dolikhe ve Dülük Baba Tepesindeki Juppiter Dolichenus Tapınağı. ed. Atilla Engin, Kutalmış Görkay, *Prehistorik Dönemlerden Geç Antik Döneme Gaziantep Arkeolojisi*, İstanbul: Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü Yayınları, 2022, s 315.

olduğu için ne tuttuğu bilinmeyen sola dönük profilden, pelerinli genç erkek figürü yer almaktadır.

Kabartmada yer alan semboller incelendiğinde, Ana Tanrıça Kybele’yi-Kubaba simgeleyen hilal, gülbezek ve yıldız gökyüzünü, kâinatı; yerden çıkan alev (ışık-bilgi)-yaşam enerjisi, ağaç ve ağaçtan Doğan ve gen erkek olarak simgeleştirilen Tanrı Dionysos betimlemeleri olan soyut ve somut semboller birlikte işlenerek kadim inancın dönemsel yansımasının nakledildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde Doğuda Mithra Kültü olduğu ve bu kültürün Antik Dülük Kentindeki tapınım alanı göz önüne alındığında aynı inancın farklı kültürdeki yansıması olduğu anlaşılmaktadır.

Azra Erhat Mitoloji Sözlüğünde; Dionysos adının Dio, Diu, Div (Tanrı) kökünden türetildiğini, Nysos ekinin: Tanrının Yunanistan’a geçmeden önceki tapınım merkezlerinden olan Ege Bölgesindeki Aydın ilimiz sınırları içindeki Nysa dağının adından geldiğini, Nysa Tanrısı²⁰ olduğunu belirtir.

Metin Bobaroğlu Dionysos adının, Di-On-İsius, The-On-İsius: Tanrısal Varlığın Oğlu (The: Tanrı, On: Varlık, İsius: Oğul” olarak belirtir ve Orpheus tarafından, Mısır’dan Ege Bölgesi’ne getirilerek Delphi tapınaklarında öğretilmiş, yaygınlaştırılmış ve Antik Yunan Mitosunu girmiştir²¹ demektedir. Tanrının oğlu kavramının tapınakta özel yapılan çocuk olduğu da düşünülebilir.

Bu tanımdan, Tanrı’nın oğlu kavramının Hz. İsa’dan 1000 yıl önce Anadolu’da var olduğunu gösteriyor. İnsanın yaşamsal yolculuğunun bir yansıması olan, mitoloji ve dinsel inancın doğadaki yaratıcılığın, zaman ve mekân üstü olarak insanda sanatla yansıması olarak okunmaktadır. Bu bağlamda Dionysos inancından amaç hayatı ve yaşamı kutsamak ve coşkulu yaşamaktır.

Yunan mitolojisinde, şarap, bağıcılık, bereket, tiyatro ve coşku (esrime) tanrısı olan Dionysos, Tanrı Zeus ile ölümlü bir prenses olan Semele’nin oğludur. Doğumu ve yaşamı trajik unsurlarla doludur: Annesi Semele, Zeus’un tanrısal görünümüne dayanamayarak ölür, ancak Zeus henüz doğmamış Dionysos’u baldırına dikerek onu kurtarır. Bu nedenle Dionysos, "iki kez doğan" olarak anılır.²² Hz. İsa “bir kimse yeniden doğmadıkça (sudan ve ruhtan) tanrının melekutuna giremez” der²³. Burada Tanrı Zeus büyük ruh-yaratıcı Tanrı-zeka konumunda Dionysos ise ondan doğan neşe, coşku, yaşam enerjisi olarak tanımlandığı anlaşılmaktadır. Bir ölümlü ve bir ölümsüzden doğan doğru ve yanlış, iyi ve kötü olarak kodlanan ve her ikisini de coşku ile yapan insan davranışlarının tragedy ve komedi olarak tiyatroya yansıması ölüm ve doğumla yaşamın deva eden insanoğlunu var eden Tanrı Dionysos olarak simgelendiği anlaşılmaktadır. Tiyatrolarda oynanan oyunlar ve kullanılan maskeler Tanrının bireylerdeki farklı rollerini betimleyen benlikler – kişilikler araçlar olarak da okunmaktadır.

Dionysos, kadınların²⁴ gerçekleştirdiği şarap yapım törenlerinde “maske” olarak kişileşirdi. *Oldukça büyük boyutlarda olan maske, ahşap bir sütunun üzerine yerleştirilir; törenler onun önünde yapılır. Sakallı maskenin asılı olduğu ahşap sütuna elbiseler giydirilir; basının üzerine asma yapraklarından oluşan bir taç konulur. Sütunun etrafına da asma*

²⁰ Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1989.

²¹ <https://metinbobaroglu.net/batini-gelenek-1>

²² Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1989.

²³ Kutsal Kitap Yuhanna 3:3-9

²⁴ Otto, W.F., *Dionysus Myth and Cult*, cev. Robert B. Palmer, Spring Publications, Dallas, 1993, s.171-180.

yaprakları sarılırdı.²⁵ Kimi zaman ahşap sütunun tümünü kaplayan maske, Dionysos dinsel törenlerinin en önemli ögesi olmuştur. Nitekim Helen vazolarında betimlenen Dionysos törenleri sahnelerinde yer alan maskeler bunu doğrular niteliktedir (Resim 2). Bu törenden tanrının ruhunun yapılan (temsil ettiği neşe ve coşkunun) yapılmakta olan şarapla bütünleştirildiğinin, kadınların ruhunda demlenen bu şarapla da Dionysos inancına sahip Satyr'lerle Dionysos'a dönüştürülmesinin ve yaşatılmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır

Günümüz insanı, toplumsal paket inançlara inanarak veya pozitif akıl ile kurduğu toplumsal dünyasında yaşamaktadır. Ancak varoluş gerçeğinden yola çıkılarak, bireyin, insanlığın ortak mirası olan ve tarihsel süreçte ortaya çıkan mit, sanat, din ve felsefe aşamalarından geçerek bu duyguyu içindeki inançla, algısıyla, duygusuyla, akıl süzgecinden geçirerek oluşturduğu bağ ile varoluş ile bütünleşebileceği anlaşılmaktadır.

Dionysos'un adlarından biri olan bağcı her ne kadar üzüm yetiştiricisi olarak algılsa da bağ kelimesinin dilimizdeki karşılıklarından olan alaka – ilişki kuran, bağlayıcı anlamları da bulunmaktadır. Kim bilir belki de üzümün değil de öz'ün yetiştiricisi. Kuran-ı Kerim'in ilk süresinin adı da Alak Suresi. Alaka kurmamız, varoluşu yaşayarak okumamız, birey ile doğa arasında bağdaştırıcı-connect olmamız öneriliyor.

Kur'an'da, Âl-i İmrân Suresi'nin 96. ayetinde bahsi geçen 'Bekke' kelimesi her ne kadar Mekke olarak anlamlandırır da Mescidi-i Nebevide peygamberin hutbe okurken dayandığı bir kütük vardı. Mescide minber konulduğu zaman bu kütüğün, doğumu yaklaştırmış deve gibi inlediğini duyduk. Bunun üzerine Peygamber minberden indi, elini kütüğün üzerine koyunca sesi kesildi. (Buhârî, Menakıp)²⁶ rivayetinde geçen kütüğün Dionysos'u simgelediği, tanrı ile temasa geçen peygamberin bu yeniden doğuş ile eski inancı canlandırdığı şeklinde algılanmaktadır. Kütüğün daha sonra minbere dönüştüğü, (Minberde tanrısal salıklar insanlara tebliğ edilir) bu bağlamda Dionysos'un güncellenerek tanrılığını devam ettirdiği anlaşılmaktadır.

Genel Olarak İnançın Oluşumu:

İnsanoğlu varlık sahnesinde rol aldığından bugüne kendini ve varoluşu irdelemiş ve bu işleyişin bir mimarı olmalı yargısına vararak bir yaratıcı aramıştır. Tespit ettiği bu güçleri ilah -tanrı olarak tanımlamıştır. Bu arayış halen devam etmektedir. Bu arayışla, insanlar inanç sistemleri içinde toplumlaşarak tüm değer yargılarını dilden kulağa aktararak günümüze ulaştırmışlardır²⁷.

İnsan kendi varlığına meşruluk aramakta, duygu ve düşüncelerini gözlemlediği doğa ve olaylar ile eylemlediği yaşamı ile örtüştürerek tanımlamalarda bulunup ad koyarak kavram oluşturmaktadır. Böylelikle hem varlığı hem de kendini tanıyarak var olmada Ad koyarak bir manada yaratmada yaratıcı insan olmaktadır. Gerek dudaktan kulağa, gerekse yazıdan dimağa geçen bu kavramlar eylemlenmeden uyanmıyor şuurlanmıyor. Eylemi ve gözlemi de toplumsal inanç ile okuduğundan ancak toplumsal inanç bazında gerçek yaşamın dışında bir kurguda var olabilmekte, ancak ölümden sonra gerçeğe ereceğine inanmakta, her nefeste ölerken değişip gelişime açık olduğu bilincinden yoksun olarak yaşamaktadır. Bu düşünceye de akli sayesinde ulaştığından gerçek kabul etmekte. Akıl ise dışa dönük anlama aracı olarak her şeye bir

²⁵ Otto, W.F., *Dionysus Myth and Cult*, cev. Robert B. Palmer, Spring Publications, Dallas, 1993, s.86.

²⁶ <https://www.islamveihsan.com/hurma-kutugunun-aglamasi-hadisi.html>

²⁷ Tanilli, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, İstanbul: Say Yayınları, 1984

başlangıç ve bir son aradığı için kendinin var olduğu organizmanın doğaya ait organizmada var olabildiği bilincine ulaşamamaktadır.

İnsanların yerleşik düzene geçişi ile toplumsallaşmış ve sınıflaşmış; inancını kurumsallaşarak kendi içerisinde ayrı kimlikler edinmişlerdir. Her toplum bu süreci yaşamıştır, yaşamaktadır. Bu süreç bazı toplumlarda erken başlarken bazılarında geç başlamıştır. Bu süreci etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Günümüzde bu ayrılıklar iletişim ve ulaşım araçlarının artması sonucu birbirlerini tanımlarıyla ortadan kalkmaya başlamış ve farklılığı – farkındalığı doğurmuştur. Bunun yanında insanoğlu ürettiklerinin içinde kendini kaybederek bireyselleşip doğasından ve doğallığını büyük ölçüde kaybetmiştir.

İnsanoğlu tekrarlar girdabında, ürettiği maddi manevi her değer ile iç içe yaşamaktadır. Bu değerleri bir bütün olarak kendisi temsil ettiğinden ve bu değerlerin içinde, iç içe olduğundan, çok yakınlıktan bu değerler görülmemekte, yapılan işler de alışkanlık kazandığından kıymet bilinmemektedir²⁸.

Modern, ekonomik ve sosyal yönden sağlıklı bir kadının kendini-inancını deneyimlemek üzere Belgrad ormanlarında üç gün geçirmesi sonrası organ yetmezliğinden öldüğünü basın yayın organlarından takip ettik. Bunun gibi tanrıyı (aslını, huzuru) arayan nicelerinin varlığını, kendimden ve çevremden biliyorum.

Dionysos, öğretisinde bu girdaptan kurtuluşun yolunu göstermiştir. “Ruhların Tanrısı”²⁹ olarak da anılan Dionysos, dinsel törenlerinde tanrıya karışan ruhlara mutluluk verdiği gibi varlığıyla insanları; çılgınlığa, kana ve şehvete sürükleyen duygulara boğabilirdi. Bu yol aşk olarak algılanmaktadır. Kuranı Kerimde de dirilişimize örnek olarak doğanın uyanışına bakmamız istenmiyor mu?³⁰

Aşk; insanlarda kendi alışageldik değer yargıları ile değerlendirildiğinden yapıcı iksir gücünü gösterememektedir. Bunun için Dionysos aşkı doğada göstermiştir. Bahar ile doğanın yeniden dirilişinin ve bu dirilişte rol alan canlıların coşkuyla rollerini oynamaları gösterilerek insanın da sorumluluklarını ve yaşamını aynı coşku ile devam ettirmesi gerektiğini salık vermektedir. Bu coşkunluk insanın gençlik evresinde kendisi göstermekle birlikte bu evre güdusel, hayvansal olduğundan devamı getirilememektedir. Ancak kutsal, ilahi bir düşünce çekiminde bu coşkunluk fark edilerek yaşanmakta, yaşatılmaktadır.

Euripides M.Ö. 480-406³¹ Dionysos’u konu ettiği *Bakkhalar* adlı unlu tragedyasında;

*Koşmak ne güzel, dağlarda
Bakkhos alaylarının ardından!
Sarılıp gezmek benekli ceylan postuna,
Serilip yatmak toprağa!
Yakalayıp boğazlamak yaban tekelerini,
Kanlarını içmek, çiğ çiğ yemek etlerini,
Euhoi! diye bağırınca Bromios,
Atılmak Lydia’nın, Phrygia’nın dağlarına!
O zaman yeryüzünde derelerde süt akar.
Derelerde şarap akar, bal akar;*

²⁸ Karata, Hüseyin, *Hüsünname 2*, Gaziantep. 2000.

²⁹ Otto, W.F., *Dionysus Myth and Cult*, cev. Robert B. Palmer, Spring Publications, Dallas, 1993, s.49.

³⁰ www.kuranvemeali.com Fussilet 39, Rum 50, Fatır 9 vd.

³¹ www.wikipedia.org/wiki/ Euripides

*Yükselir sanki yerden,
Lübnan buhurunun dumanları.
Bakkhos, elinde kızıl alev saçan narteks.
Sihirli gür sacları rüzgârda.
Koşturur pesinden dağlara düşmüş koroları.
Ve haykırır, ruhları coşturan sesiyle:
Hey Bakkha'lar koşun,
Koşun Bakkha'lar!"*
derken Dionysos'u, tanrısal coşkuyu bize açıkça anlatır

Nietzsche Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğusu adlı unlu yapıtında Dionysos törenleri için *"Bu bayramlar alabildiğine canlı, dişi-erkek ayrımı gözetilmeksizin, bir kendi basına bırakılmışlık içinde, belirli bir yerde düzenlenir, kuşakların dalgalanmaları her ailenin bağlı bulunduğu gelenek kurallarını asar, ağırbaşlılık bilmez, doğanın en yırtıcı yabancıkları kendilerini koyuvermiş gibi bir ortam oluşur, en yadırganan biçimde, aşırı sevgiyle yurtçuluk birbirine karışır"*³² der.

Anadolu'da doğan Dionysos, Orfeus, Baküs kaynaklı inanç ve öğretiler, Pythagoras Okulu, platon, Sokrates vb inanç ve felsefi akımlar Türklerin Horasandan getirdikleri İslamiyet Anadolu'da demlenerek günümüz Alevi-Bektaşî inancı ve geleneğine de yansıdığı düşünülmektedir.

İbn Battuta³³: *"Frengistan, Arap dünyası, Azerbaycan dâhil bütün dünyayı gezdim. Urumeli'nde (Rum) "Ahi" denilen insanlara rastladım. Bunların hiyerarşik bir örgütlenmesi yok. Birbirlerine hiçbir surette bağlı değiller, ama Urumeli diyarının her yanına yayılmışlar. Bunlar kadar cömert, bunlar kadar misafirperver, bunlar kadar hayattan tat alan, güleç, zevk-i sefa süren kimselere rastlamadım. Gündüz, bahçelerinde, tarlalarında kadın erkek birlikte çalışırlardı, kaçır göçer yoktu. Akşam birlikte yemek yiyorlar. Özel mülkiyetleri yok. Birlikte yemek yiyorlar, yemekten sonra dualarını yapıyorlar. Duadan sonra meşke başlıyorlar. Sazı alıyorlar ellerine, çalıyorlar. Şiirler, türküler çıkırıyorlar ama içinde işret yok. Şehvetten söz etmiyorlar, mânâdan söz ediyorlar; Öyle cûşa geliyorlar ki mânâdan, dayanamıyorlar, kalkıp raks ediyorlar. Ben böyle şey görmedim. Böyle zevk, böyle hayata bağlılık, bu kadar coşku görmedim."* Demektedir.³⁴

Dionysos ayinlerinde rol alan kişiler:

Mainad'lar:

Dilimizde Menat diye telaffuz edilen bu kelime Yunanca "mainomai" kelimesinden türetilmiştir anlamı doğanın sırlarına erdiren güç demektir.³⁵ Bu güce eren – erdiren kişilere Mainad denmektedir. Menatlar'ın cinsiyeti konusu kavram olarak bir ayırma mümkün olmazken Yunan Tregadyasında ellerinde ucunda çam kozalağı takılı değnek taşıyan, ceylan postuna sarılan, başlarında çelenk takılı, kırlarda gezen kızlar olarak tanımlanmaktadır.³⁶

³² Nietzsche, Friedrich, *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu*, çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, İstanbul: Say Yayınları, 2003, s.24.

³³ İbn Battuta: Arap Mağribi Seyyah ve kâşif (1304-1369)

³⁴ <https://www.ahievran.org/tr/bildiridetay/ibn-i-battuta-seyahatnamesinde-ah-lik/206101>

³⁵ Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1989.

³⁶ Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1989.

İslam öncesi dönemde “tanrının kızları” olarak tapınım gören lat, (otorite) menat (para) ve uzza (güç-kuvvet)³⁷teki menat ile Dionysos ayinine katılan kız olarak maddi boyutunu ele alabileceğimiz gibi günümüzdeki mana – anlam terimi de içeriği itibariyle aynı anlamı çağrıştırmaktadır. Yani coşkuyla yaşamın kaynağı doğal- özgür olma durumudur.

Bakha’lar:

Dionysos ayinlerinde yer alanlara denmektedir. Bakha adı Yunanca “iakhe” çığlık kökünden türetilmiş olup çığlık atanlar demektir. Bu törene ve törene katılanlara da Bakhos, Bakhalar denmiştir.³⁸

Gaziantep’te düğün eğlencelerinde yah basma diye bir terim bulunmaktadır. “... *Yahlar, kadınlar oyun sırasındaki heyecanlarını erkek halaylarından farklı olarak mani söyleyerek ve oyuna çağrı anlamına gelen “zılgıt” çekerek dile getirirler. Yörede zılgıt sadece kadınlar tarafından uygulanmakta olup düğün eğlenceleri sırasında erkeklerin halaya ve eğlenceye çağrı anlamına gelen “yah çağırması”ndan sonra yerine getirilmektedir*”.³⁹ Aynı yayında zılgıt’ın Türk kültüründe bulunmadığını, Arap kültürünün etkisiyle geldiği ifade edilir. Sevincimizi dile getirirken de “yyyiihhhuuu” diye bir ses çıkartırız. Bunun yanında dervişler “ya hu” diye zikir çekerler. Yahudilikte “yahve” tüm evrenin yaratıcıdır. Burada tanrının adının kökeninin “yah” çağırısı olduğu ifade edilir.⁴⁰

İnsanın nefes alırken farkına vardığı “hu – hu” sesine karşılık içimde bu nefes alan kim? Sorusunun gizi olan İngilizceye “who-huu” kim? Diye geçen ve karşılığı olarak o (belki sıfır noktası – başlangıç) tanımlanan veya hu olarak çağrılarak ona erişilmeye çalışılan kavram, tanrının kendisi “Yehova-yahve” olmuşa benziyor. Yani içimizdeki neşenin coşkun kaynağı tanrı diye tanımlayıp aradığımız varoluşun sesi. Kendi kendini arayan tanrı?

Grek Mitolojisinde Tanrı Dionysos’un Roma Dönemindeki adı Bakhüs olarak anılır.⁴¹ Şarabın insana geçici bir coşku verdiği ve özgürleştirdiği bilindiğinden şarap içerek özgürleşme inancı klasik çağda Dionysos inancında yer aldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde dahi Alevi-Bektaşî Ayinlerinde “dem çekme” ⁴²adı ile bir bardak şarabın paylaşarak elden ele dolaştırılmasının inançsal köklerini sadece Hz. Peygamberin “kırklar meclisinde” aramamak gerektiği düşünülmektedir. Bu ritüelde tanrının birliğinde birleşildiği anlaşılmaktadır.

Satyr’ler:

Dionysos ayinlerinde yer alan Satyrler doğayı simgeleyen cinler olarak ifade edilmektedir.⁴³ Belden üstü insan, belden aşağısı at ya da teke biçiminde resmedilen bu varlıklar kırdan gezer, menatların ve nymphelerin (su perileri) peşinde koşar rolü verilmiştir.⁴⁴ Yapılan arkeolojik kazılarda böyle bir anatomi ile karşılaşılma, karşılaşılması da düşünülmemektedir. Satyrler ile ilgili bu tasvir simgesel olup hayvansal, güdüsel düşüncelerden

³⁷ <https://ihsaneliacik.com>

³⁸ Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1989.

³⁹ Ertural, Murat Serkan, *Gaziantep Halk Oyunları Üzerine Bir İnceleme*, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.38.

⁴⁰ www.wikipedia.org/wiki/Yehova

⁴¹ Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1989.

⁴² Ersal, Mehmet, Alevî İnanç Sisteminde Dem Kültü ve Dem Geldi Semahları, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.77, 2016, ss.127-174.

⁴³ Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1989.

⁴⁴ Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1989.

arınmamış, şehvet düşkün, ⁴⁵Dionysos inancına sahip gençler olarak konumlandığımızda bu tasvirin Satyrlerin işlevlerine uygun olduğu anlaşılabacaktır

Silenos'lar:

Satyrlerin kocamışlarına “Silen” denmektedir. Dionysos’u yetiştirenin Silenler olduğu söylenir. Yassı burunlu, çirkin ihtiyar, hep eşek üstünde ve hep sarhoş olduğu için eşeğinden ikide bir düşen koca karınlı bir adam olarak canlandırılır. ⁴⁶ Ama öyle akıllı ve bilgedir ki insanlar hayat sırlarını onun ağzından almaya can atarlar. ⁴⁷ Ne dersiniz; Nasrettin Hoca’yı mı anlatıyor yoksa Bektaşî Babasını mı?

Zeugma kazılarında Dionysos betimli birçok mozaik ortaya çıkmıştır. Bu mozaiklerden bölgede aktif bir Dionysos kültürünün yaşadığı anlaşılmaktadır. Bunun nedeni Dionysos’un günlük yaşamın içerisinde olmasıdır. Günümüzde dahi sergilenen keçi postuna bürünmüş oyuncuların Nevruz şenliklerindeki gösterileri, tiyatrolar, bunun açık örneklerindendir. Bu mozaiklerin biri de Dionysos Telete-Skyrtos Mozağıdır. (Resim 3)

Dionysos’un Sembolleri:

Asma yaprakları ve üzüm (şarap), Thyrsus (çam kozalağıyla süslü asa), Kaplan veya leopar postu, Şenliklerde kullanılan kadeh (kantharos). Dionysos’un başlıca sembolleri olarak bilinmektedir.

Sembol veya **simge** betimlediği, gösterdiği düşünceyi belirtir. Kavramlar ne kadar açık seçik iseler, bunlar da o kadar örtük ve semboliktir. Semboller hem anahtar görevi görüyorlar hem de örtücü. Yani hem açıyor hem örtüyor. Zıtların birliği. Ancak onu koyanla açılabilir.

Şarap: toprağa saplanan bir ağaç çubuğundan doğan çiçeğin meyve süreci olan eşki koruk haline gelmesi, sonra olgunlaşmaya başlaması, sonra tam olgunluk aşamasında toplanarak tanelerinin patlatılıp bir kaba konup ağzının kapatılarak karanlık ve loş bir yerde kendi kendine fermante olması ile oluşan bir içki türüdür. Şarabı şarap yapan içindeki neşe veren özüdür. O özü de ancak neşe alanlar özümseyebilir. Ne toprakta ne asma dalında ne de üzüm suyunda tek başında bu öz yoktur. Ancak yaşanarak deneyimlenebilen bu durum ancak bu şekilde sembolize edilebilir. Alevi – Bektaşî inancındaki kırklar meclisi inancı Anadolu’daki Dionysos inancının yansıması olarak değerlendirilebilir.

Çam Kozalağı ve Asa: Erilliği ve dişilliği simgeleyen bereketin sembolü olarak bilinirken bu iki güce de sahip olması tanrının eril veya dişil olmadığı “hünsa”⁴⁸ aşkın olduğunu, etkisinde olmadığını, günümüz genetik bilim dili ile x ve y kromozomlarının sahibi olduğunun anlatıldığı düşünülmektedir.

Kaplan veya Leopar Postu: Göbekli Tepede ve Çatalhöyük’te rastlanılan bu semboller inancın Anadolu’daki kadim ayakları olduğunu, Mozaikte Satyr figürünün (Resim 3) bel bölgesinin leopar postu ile örtülü olması onu tanrıçaya adadığını göstermektedir. Dionysos’un arabasını leoparların çekmesi (Resim 4) Hz. Ali’ye Allah’ın Aslanı”⁴⁹ denmesi

⁴⁵ www.etymologyOnline.com/satyr

⁴⁶ Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1989.

⁴⁷ Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1989.

⁴⁸ <http://islamansiklopedisi.org.tr/hünsa>

⁴⁹ <http://islamansiklopedisi.org.tr/haydar>

arasında Ali'nin Veliullah olarak inancın devamını temsil ettiği inancı ile örtüştüğünü düşündürmektedir.

Belçikalı Arkeolog ve Tarihçi Franz Cumont⁵⁰ 1907 yılında Kuzey Suriye' yaptığı gezi sonrası hazırladığı yayınında: Dülükbaba Tepesindeki Jüpiter Delichanus Kutsal Alanı içindeki Müslüman Aziz Dülükbaba Türbesinden söz ederken (Resim 4) Bu mezar günümüze kadar ziyaret, hac yeri olarak kalmıştır. Küçük dikdörtgen bir yapı olduğunu, taş kubbe ile taçlandırılmış türbenin çevresinin ve kubbesinin asma dalları ile kaplı olduğunu ve yöredeki kadınların asmaya çok renkli paçavralar (çaput-ip-sicim) bağladıklarını, burada hastalarına şifa dilenildiği anlatır. Aynı yayında Antep Amerikan Koleji yetkililerince alınan, şakaklarında üzüm salkımı olan ve başının arkasının enseye kadar uzanan asma yaprağı bulunan Bakhüs Başından söz eder. (Resim 5) Bu türbenin 12 Eylül 1980 yılında yapılan askeri darbe sonucu yıkıldığı, yıkıntının düzleştirilerek üzerinin bahçe yapıldığı, bu yerin alanda mevcut Emniyet Müdürlüğü Röle İstasyon Binası ile alana ulaşımı sağlayan yol arasında olduğu bilinmektedir. Sözü edilen Bakhüs Heykeli başı ile ilgili Gaziantep Müze Müdürlüğü yetkilileri ile irtibata geçilmiş ancak bir sonuç elde edilememiştir.

Zeugma Antik Kentinde ortaya çıkan çok sayıda Dionysos portresi ve konulu mozaik, Dülük Baba Kutsal Alanında ortaya çıkan Dionysos Kabartması ve Bakhüs Başı bölgedeki Dionysos İnancının maddi kalıntılarıdır. Bu inancın manevi boyutunun ise gerek semavi dinlerde gerekse Gök Tengri-Şamanist inançta ve gelenek ve göreneklerinde yaşadığı ortaya çıkmaktadır.

Sonuç:

Madde, enerjinin salınımı kanunu kapsamında varlığını devam ettirmektedir. Bu düşünce, manevi olan korku ve sevgi duygusunun bir araya gelerek hayatı görünür bilinir yaşanır kılması olarak da ifade edilebilir. Bu bağlamda duygu ve düşünce maddedir El ile tutulup göz ile görünenlere madde diğerlerine mana, soyut ve somut diyoruz.

Dünyanızın içinde bulunduğu güneş sistemi evrensel varoluş içinde bir nokta büyüklüğü ile ifade edilerek söze sığabilmektedir. Gaz ve tozun başkalaşımıyla meydana gelen yerküre cemat (taş-toprak-madenler) nebat (bitkiler, ağaçlar) ve hayvanat olarak var olagelmıştır. Bu hayvanatın bir şubesi olan insanoğlunun bedeni bu yerküreye aittir. Ancak duyguları ve bedensel özelliği ile diğer hayvanlardan farklıdır. Bu farklılığın farkındalığı ile hayvanattaki yaşantıyı model alarak düşünce dünyasını çevresiyle uyumlu yaşama seviyesine çıkartmıştır. Ancak bu farkındalık duygusu kendisini geliştirmiş ve kendi farklılığının kaynağını sorgulamasıyla bu varoluşa bir yapan – yaptıran arayışına girmiştir. Bireysel aklının yetersizliği farklı kişi ve toplumlardaki aynı amaçlı düşünenlerle karşılaşmasıyla kaynaşarak din, dil ve ortak yaşam arzusu ile toplumsal yaşama evrilmiş ve günümüze değin gelen tanrı ve dinleri, inanç sistemlerini oluşturmuştur.

Bu toplulukların inancını sorgulayan ve yetinmeyenler kendilerindeki birikim ve faziletlere baktığında çoğunluk ve kesafet bakımından büyüklüğün bir işe yaramadığını, bireysel inancın ve düşüncenin kendisine üstünlük ve güç verdiği gerçeği ile meşruluk kazanmış ve öncekilerin varlığa koydukları adları sorgulayıp kavramlarla yaşam arasındaki bağı yenileyerek isim ve resmin ardındaki düşünceye geçmişler ve böylelikle zaman ve mekân boyutundan geçerek kendi gerçekleri ile karşılaşarak yaşamda iz bırakmışlardır. İşte peygamberler ve bilim

⁵⁰ Cumont, Franz, *Etudes Syriennes*, Paris: Rue Bonaparte, 1917, s.185.

adamları. Temsil ettikleri düşüncelerinin ardılları olan ustalarının devamı olduklarını aynı düşünceyi işleyip geliştirerek güncelleyip devamını sağladıklarını ifade etmekte. Bizler ortaya konan bu teolojik ve ontolojik bilgilere konan kavramlar ve adları içselleştirmeden hazır kullandığımızdan sadece ses çıkartıyor, sözümüz etki etmemektedir. Bu nedenle eylemi yaşama değil de konan adları üstün görme yoluna giderek o güç adına hareket ettikleri şuuru ile hayali bir dünya görüşü ve tanrı yaratarak var olmaya çalışıyoruz.

Günümüzde beton ve teknolojinin içine hapsolan insanoğlunun gerçek hayatla ilişkisi kesilmiştir. Bu bağlamda duyguları işlemediğinden robotik bir canlıya dönüşmüştür. Bunun içinden kurtulmak için ya daha fazla para kazanarak lüks tüketim ve cinselliğe evrilmiş ya da inanca sarılarak var olmaya çalışmaktadır. Verilerin çeşitliliği ve ulaşımın kolaylaştığı çağımızda insanoğlu inanç ve din literatürü içinde kaybolmuştur. Özünde ise varoluş ve varoluşun işleyişiyle bir ve paralel yaşamını devam ettirmeyi, özünü aramaktadır. Günümüzde, yaşam ve ölüm sonrası olarak iki dünya kurarak varlığını sürdürmektedir.

Düşüncenin varlıktan, varoluştan ayrı düşmesi söz konusu olamayacağından zihnimizdeki karışıklığın düzene düzenin de sevgiye evrilmesi gerekir ki varlığı kapsayıcı düşünce doğsun. Varoluştaki işleyiş böyle okunmaktadır. Bireysel bakışlarımız ise birey sayımızca. Kim bilir bu durum belki de asıl zenginliğimiz ve gücümüzün göstergisidir.

Genişletilmiş Özet:

Varlığa ve varoluşa sahip arama, inançlar, mitoloji, sanat ve din, karşılığını insan duyguları ile eylemlerinde yaşaya gelen temel gerçekliktir. Soyutu ve somutu içinde barındıran bu gerçeklik herkesin gereksinimine göre önem arz etmektedir. Ancak öyle anlaşıyor ki insanoğlu bu sorununu henüz çözebilmiş değil ve kendisini inandığına, düşüncesine dönüştürmeden de çözülemeyeceği anlaşılmaktadır. Güneş sisteminin, dünyanın ve insanın oluşumu ve nasıl yaşayacağına dair bu sorunu her toplum kendi seviyesi ve gereksinimince ifade ederek dil ve onun göstergesi olan sanata yansıtarak yaşayagelmıştır. Algılama ve yaşamı zevk edinme ise bireysel feragata bağlı olarak ürete gelmiştir. İnsanlığın ortak rüyası (anlama ve yaşayıp ifade edebilme) rüyası olan varoluş ile ilgili söylenceler, masallar, destanlar, rivayetler yazının icadı ile birlikte sahip olunan ve yaşamda uygulanan bu değerler gelecek kuşaklara anlatabilme amacıyla yazıya dökülmüş ve tablet denilen kil levhalar üzerine yazma yetisinde olanlarca (ki o din ve saray kurumu içinde rahipler ve kâtiplerce yerine getirilebilen yüksek bir mevkiidir) kamyş kalemlerle ıslak kil üzerine çivi yazısı olarak tanımlanan ve ıslak çamur üzerinde kuş ayak izlerine benzer, anlam verilmiş, harf ve hecelerden oluşmuş şekillerin bir araya getirilmesiyle anlam yüklenerek bizlere nakletmişlerdir. Bu ölü dile ait yazı nasıl okunarak tüm mitoloji ve dinlerin ana kaynağı konumunu kazanmıştır? Bu sorunun gerçek manada anlamı aynı misyonlu insanların rüyasında yattığı anlaşılmaktadır. Zira bilinen evrenin her yerinde aynı doğa yasaları, yaşayan tüm insanlarda da aynı duygu ve araştırma, bilme, sahip arama, sahip çıkma yazılımı olduğu, bu yazılımın da onun genetik kodunda olduğu bilimsel gerçektir.

Mitoloji, ölü diller olarak tanımlanan ve önce M.Ö. 3000’li yıllarda Sümerlerde yazılmıştır. İnsanın ve dünyanın yaratılışına dair olan bu mitoloji ilk kutsal kitapta M.Ö. 6. yüzyılda, Tekvin başlangıç olarak aynı metot ve anlayışla kaleme alınmış ve takip eden tüm kitabî yani sembolizmi ve kavramı içeren bir dil ile dünyaya bir yaratıcı, insanlığa bir başlangıç ata koyarak bu doğrultuda inanıp çalışarak doğru istikamet üzere olacaklarını naklola gelinmiştir. Günümüz de tüm inanç ve bilimin, kabul ediş ve reddedişin kaynağı budur. Yani

insan kendi varoluş mücadelesini sürdürme gelmektedir. Bu toplumsal ve bireysel yaşam içinde işlemektedir. Nasrettin Efendi öldü taklidi yaparak bu dünyanın öbür yüzü ile ilgili bilgi sahibi olmak amacıyla mezarlığın içine yatmış, gelip giden olmayınca da kalkıp evine gitmiş. Bu esnada da yoldan geçen kafiledeki hayvanlar mezarlık içinden beyaz kefen ile kalkıp gelen birini görünce ürkmüş ve katırlardaki yük olan fincanlar kırılmış. Kafile yetkilisi de hocayı bir güzel pataklamış. Ağzı burnu kan içinde toplumuna dönen Nasrettin Hocaya sormuşlar. Öbür dünyadan ne haber? Hoca meşhur cevabını yapıştırmış fincancı katırını ürkütmedikten sonra hiçbir sorun yok.... Fincanlar canlarımız, kutsal emanet olan inanç ve değer yargılarımız onlar, ister iyi ister kötü kodlu olarak dimağımızda kodlu olsun insanlığa ait ve insan taşıdığı için kutsaldır, önemlidir. Altının kıymetini sarraf bilir demişler.

Üzerinde yaşadığımız Anadolu'da günümüzden yaklaşık 2800 yıl önce Hesiodos adlı bir ozan "İşler ve Günler" adlı kitabı ile dönemindeki inanç ve yaşamı kaleme almış ve o kitap günümüze değin gelmiştir. Takipçisi Homer'de homurdanarak aynı konuları toplumuna anlatırken kaleme almış ve bizlere de anlatmıştır. Şimdi bu kitabı okuyor ve yaşıyoruz. Ardıllarından Tarihçi Herodot, dönemin siyasi bakış açısı ile doğu ve batı diye toplumu ayırıştırarak coğrafyayı, insanları ve olayları anlatmıştır. Şimdi Amerika'daki Hollywood Film Enstitüsünün film ürettiği ve bu sisteme bağlı emperyalist ve Siyonistlerin dünyanın sahibi beyaz adam diğerleri hayvan ve köle bakışında olduğu gibi dilinden anlamadıkları insan kardeşlerini, emeğini, düşüncesini kullandıkları insanların yaşadığı toprakları ele geçirmek amacıyla özellikle Büyük İskender'in Asya Seferi öncesinde olmak üzere mitoloji üretmeye başlamışlardır. Bugün mitoloji, insanlar bilmem neye tapmış insanlar bunlara nasıl inanmış diye hayret ettiğimiz veya küçümsediğimiz, mozaiklere, halılara konu olmuş figür ve hikâyeler Anadolu'da yüzyıllardır devam ede gelen varoluş mücadelesinin sembolle anlatıdır. Düşünün hele hiçbir hayal ürünü mitolojiyi tapınağınızın alınlığına kor musunuz?

Tanrı olmalı ve o Tanrı yaşantımızın içinde olmalı inancı pagan dönem denilen doğadaki olayları ve varlıklara bir güç atfetme Tanrı-kudret-etkileyici güç) ile o gücü kavramsallaştırıp varlığın dışına konumlandırma, semavi din adı altında kurumsallaştırma (tenzih, tesbih ve tespit) insanlık inanç sürecinin yansımasıdır. Anadolu insanı kendi duygusu ve sezgisi ile bu varlığa can veren bir gücün olduğunu idrak etmiş ve ona tanrı (dio-div) adını vurmuştur. Bu inanç ve adlandırma köleci ve köle olmayan, ekmeğini eşiyle birlikte; hayvanları, ağaçları ile topraktan çıkartan Anadolu insanının eyleminin dilidir. O semboliktir, ritüeldir. Hayatının her aşaması bu niyet ve eylemselliktedir. Sezgiseldir. Bu sezgi bu inanç okunarak hafızaya nakşolup üzerinde akıl yürütülüp anlaşılacak bir şey değildir. Adanmışlıktan ve yaşamdan doğan kişiye özgü sezgi olarak görülmektedir.

Sümer yazıtları köleci toplum olan batılılarca çözümlenip kaleme alınmıştır. Gılgamış Destanı içinde Dumuzzi'nin anlatıldığı mitolojide çobanlıktan tarımcılığa geçiş evresindeki eylemler anlatılırken kişilere tanrı karakteri kazandırıldığı, Yunan Mitolojisinde de Dionysos, Tanrı olarak benzer fonksiyondadır. Araştırıldığında her ikisinin de altında yaratıcı enerjinin dışı yansıması ve bu yansımanın farklı toplumlardaki kültürel yansıma olarak okunmaktadır.

Rönesans ile bilim ve din ayrılarak din ve Tanrı'yı bilimin dışına taşıyarak bilimsel tanım, erişilen teknolojik üstünlük ile üstünlük ve emperyal hareketlerle başka yaşam alanlarına tahakküm etme düşüncesi karşısında bu gücü elinde bulunduramayanlar yaratılış inancı ile varlıklarını devam ettirmeye çalışmaktalar. Olayların ve kavramların insan duygu ve düşüncesinden kaynaklandığı, bu duygu ve düşüncenin de güneş sistemimiz içinde bir nokta

olarak gözüken dünyamız ve içindekiler olduğu gözden kaçmaktadır. Bu bağlamda yaratıcının, tanrının tanımlaması da farklı idrak ve inançtaki kişilerce farklı olacaktır. Tanımlansa konan ad-kavramla ayrışacak, tanımlanamaz denilse kendi bireysel yargın olacak. O nedenle herkesin zannına bırakılarak yaşam dışına atılmıştır. Hayatın kaynağı ve hareketinin hayatın kendi olduğu, yaşamların bireysel olarak bu hayatı zevk edinme gerçeği meydandadır.

Günümüz inanç dünyasında, yaratıcı arama süreci devam etmekte ve her dinin bir tanrısı olduğu bu bağlamda bireylerin toplumsal inançlarının şekillendiği ve kontrol altında tutulduğu gözükmemektedir. Bu inancı siyasi hedefler doğrultusunda kullananlar karşısındakini dinsiz-kafir olarak sulayarak yok etmeye çalışmışlardır. Bilim dünyamız da tanrı kavramı ve tanrının varlığı ve yokluğu konusunda tartışmalarını sürdürmektedir. İnanç ve inancın tanımlamasının bireysel akıla sığmayacak kadar geniş olduğundan ya reddediş yoluna gidilmekte veya ikili bir dünya yaratılarak orada var olma yönüne gidildiği gözlemlenmektedir. Bu kaotik ortamdan ancak yok olunarak kurtulunabileceği düşünülmektedir. Tanrı Dionysos olarak tanımlanan düşüncenin tarihsel süreç içinde farklı kültür ve coğrafyalardaki yansımaları genel olarak ele alınacaktır. Amacımız, düşüncenin yaratıcı güç olarak özde birliğini yaşamda çeşitliliğini göstermektir.

Kaynaklar:

- Blömer, Michael, Dolikhe ve Dülük Baba Tepesindeki Juppiter Dolichenus Tapınağı. ed. Atilla Engin, Kutalmış Gökay, *Prehistorik Dönemlerden Geç Antik Döneme Gaziantep Arkeolojisi*, İstanbul: Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü Yayınları, 2022.
- Campbell, Josept, *İlkel Mitoloji Tanrıların Maskeleri*, çev. Kudret Emiroğlu, İstanbul: İmge Kitapevi, 1992.
- Cömert, Bedrettin, *Mitoloji ve İkonografi*, Ankara: Ayraç Yayınevi, 1999.
- Cumont, Franz, *Etudes Syriennes*, Paris: Rue Bonaparte, 1917.
- Çığ, Muazzez İlmiye, *İnanna'nın Aşkı Sümer'de İnanç ve Kutsal Evlenme*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1998.
- Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1989.
- Ersal, Mehmet, Alevi İnanç Sisteminde Dem Kültü ve Dem Geldi Semahları, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.77, 2016, ss.127-174.
- Ertural, Murat Serkan, *Gaziantep Halk Oyunları Üzerine Bir İnceleme*, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Euripides, *Bakkhalar*, çev. Sabahattin Eyuboğlu, Ankara: Maarif Matbaası, 1944.
- Frazer, James George, *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri*, çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul: Payel Yayınevi, 1991.
- Graves, Robert, *The Greek Myths: I*, Great Britain: Penguin Books, Middlesex, 1960.
- Grimal, Pierre, *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, çev. Sevgi Tamguc, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1997.
- İndirkas, Z., “Antik Yunan’da Tiyatro Maskaları”, İstanbul: *Tiyatro Dergisi* S.66, 1997, s.42-45.

Karata, Hüseyin, *Hüsnünâme* 2, Gaziantep. 2000.

Kerenyi, C., *The Gods of the Greeks, Thames and Hudson*, New York: 1995.

Nilsson, Martin P., *The Minoan-Mycenaean Religion and It's Survival in Greek Religion*, Lund, 1927.

Nietzsche, Friedrich, *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu*, çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, İstanbul: Say Yayınları, 2003.

Otto, W.F., *Dionysus Myth and Cult*, cev. Robert B. Palmer, Spring Publications, Dallas, 1993.

Özdemir, Bilsen Şerife, Antik Çağda Kadın ve Hurma İlişkisine Dair Bazı Düşünceler, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, C.11, S.2, 2021, ss.578-591.

Öztürk, Özhan, *Dünya Mitolojisi*, Ankara: Nika Yayınları, 2016.

Tanilli, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, İstanbul: Say Yayınları, 1984.

Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul: Payel Yayınevi, 1990.

İnternet Kaynakları:

<https://metinbobaroglu.net/mitos-evreni/> **Erişim Tarihi:** 10.05.2025

<https://metinbobaroglu.net/batini-gelenek-1> **Erişim Tarihi:** 10.05.2025

<https://turk.injil.me/2012/09/30/introducing-the-zabur/> **Erişim Tarihi:** 10.05.2025

<https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Euripides> **Erişim Tarihi:** 10.05.2025

<http://islamansiklopedisi.org.tr/hünsa> **Erişim Tarihi:** 10.05.2025

<http://islamansiklopedisi.org.tr/haydar> **Erişim Tarihi:** 10.05.2025

www.etymologyOnline.com/satyr **Erişim Tarihi:** 10.05.2025

www.wikipedia.org/wiki/Yehova **Erişim Tarihi:** 10.05.2025

<https://ihsaneliacik.com> **Erişim Tarihi:** 10.05.2025

<https://www.ahievran.org/tr/bildiridetay/ibn-i-battuta-seyahatnamesinde-ah-lik/206101> **Erişim Tarihi:** 10.06.2025

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Yumurtalık> **Erişim Tarihi:** 10.05.2025

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Hesiodos> **Erişim Tarihi:** 10.05.2025

<https://www.islamveihsan.com/hurma-kutugunun-aglamasi-hadisi.html> **Erişim Tarihi:** 10.05.2025

Görseller

Resim 1: Dülükbaba Kutsal Alanından Çıkan Tanrı Heykeli

Resim 2: Dionysos Ayini (Şarap Yapımı)

Resim 3: Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesinde Yer Alan Dionysos-Telete-Satyr Mozaïği

Resim 4: Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesinde Yer Alan Daidalos Mozaïğinde Dionysos'un Gelişi Sahnesi

Fig. 65. — Tombeau musulman au sommet du Dülük-baba.

Fig. 66. — Tête de Bacchus
à Aïntab.